

NATALIA BUTMALAI

Institutul de Filologie
(Chișinău)**ANALIZA COMPONENTIALĂ A SEMANTICII
VERBELOR DE STARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

Cercetarea problemelor de semantică a beneficiat în ultimul timp de o serie de contribuții însemnate, atât în privința relevării unor aspecte noi ale studiului limbii, cât și pe linia soluționării a unor chestiuni mai vechi.

Una din preocupările lingvisticii moderne este urmărirea și stabilirea caracterului de sistem al lexicului. Cea mai importantă formă de manifestare a sistemului în lexic, după părerea celor mai mulți cercetători, reprezintă grupările paradigmatică sau, cum li se mai spune în literatura de specialitate, câmpuri semantice sau paradigme lexicale.

Paradigmele lexicale, susține V. Purice, sunt grupuri de cuvinte, reunite după comunitatea semantică, adică pe baza unui component semantic comun și opunându-se unul altuia printr-un singur sau mai mulți componenți semantici diferențiali. În literatura lingvistică, notează în continuare cercetătoarea, se disting actualmente câteva tipuri de paradigme lexicale: grupurile tematice, grupurile lexico-semantice, seriile sinonimice, grupurile antonimice etc. [1, p. 43].

Este cunoscut faptul că în ultimul timp se înregistrează un interes sporit față de grupurile lexico-semantice, care reprezintă în opinia lingvistei A. Vulpe „totalitatea de cuvinte ale aceleiași clase morfologice a căror semantică include un sem comun” [2, p. 12].

Între ele se numără și grupul lexico-semantic sau clasa verbelor de stare.

În cele ce urmează se face o încercare de a prezenta o clasificare semantică cât mai cuprinzătoare a verbelor de stare, care nu a constituit pînă acum obiectul unui studiu special în lingvistica românească.

După cum s-a remarcat în literatura de specialitate, specificul verbelor de stare constă în exprimarea diferitelor ipostaze existențiale ale obiectelor, acestea „semnifică diferite caracteristici, semne, însușiri ale obiectelor, prezentate ca fenomene care se desfășoară în timp. Ca urmare a acestui fapt se consideră că semantica verbelor de stare se află la limita dintre proces și calitate” [3, p. 32].

În investigația întreprinsă de noi am selectat inventarul de cuvinte ce face parte din clasa verbelor de stare pe baza materialului oferit de Dicționarului explicativ al limbii române (1996), luîndu-se în considerare definiția lexicografică a fiecărui item care reprezintă, după Dana Manea, „descrierea unităților semantice prin care se compune sensul unităților lexicale” [4, p.27].

Inventarul selectat a fost supus analizei componentiale pentru o clasificare riguroasă a unităților clasei.

Astfel, pe baza rezultatelor înregistrate deja în studiile de lingvistică [I. Evseev, 1974, L. Vasiliev, 1981] și ținînd cont de criteriul semantic, în cadrul clasei verbelor de stare se conturează următoarele subclase:

1. **Verbe ce exprimă existența subiectului:** *a fi, a exista, a se găsi, a muri* etc.
2. **Verbe ce exprimă poziția corpului în spațiu:** *a atîrna, a cădea, a înconjura, a se pologi* etc.

3. **Verbe ce exprimă comportamentul subiectului:** *a hoți, a se fâli* etc.

4. **Verbe ce exprimă stări fiziologice ale omului:** *a respira, a strănuta, a tuși* etc.

5. **Verbe ce exprimă stări psihice ale omului:** *a se emoționa, a iubi, a urî* etc.

Cercetarea în continuare ne-a permis să delimităm pentru fiecare subgrup de verbe anumite seturi de trăsături semantice care au stat la baza clasificării semantice a verbelor în discuție.

Verbe ce exprimă existența subiectului

Verbele din acest subgrup exprimă existența în timp a obiectului. Lexemele verbale de bază „*a fi*” și „*a exista*” exprimă sensul general al existenței.

Subclasa aceasta cuprinde (după datele noastre) circa 86 de verbe: *a se afla, a ființa, a figura, a se găsi, a perpetua, a persista, a trăi, a muri* etc.

Structura semantică a verbelor ce exprimă ideea abstractă a existenței subiectului este constituită din semele: S_i [existență +] – sem denotativ, integrator.

$S_i + S_1$ [persistență în timp]: *a se menține, a persista, a rămîne, a se afla, a dura, a dăinui, a ajunge, a văra, a ierna, a tomna, a sta, a șede, a domicilia, a zăbovi, a abunda, a coexista, a se întinde, a se prelungi, a se lungi, a se nimeri, a exista, a stagna, a preexista, a data;*

$S_i + S_2$ [prezență]: *a figura, a se ivi, a zăcea, a se apropia, a se prezenta, a brodi, a se nimeri* ;

$S_i + S_3$ [absență]: *a absenta, a ieși, a scoate, a lipsi, a se evapora, a dispărea;*

$S_i + S_4$ [viețuire]: *a dura, a dăinui, a doini, a trăi, a se perpetua, a exista, a viețui;*

$S_i + S_5$ [moarte]: *a deceda, a răposa, a sucumba, a expia, a muri, a se stinge, a se isprăvi, a crăpa, a pieri, a se curăța, a cădea, a se lua, a dispărea, a expira, a nimici, a se pierde, a se pristăvi, a se prăpădi, a se prăpăstui, a pieri, a dezlădăcina, a stîrpi, a duce, a electrocuta, a expira* etc.

Verbe ce exprimă poziția corpului în spațiu

Selecția lexemelor verbale ce fac parte din subclasa sus-numită ne-a permis să inventariem circa 80 de verbe: *a agăța, a se culca, a pune, a rezema* etc. *A sta* este exponentul de bază al grupului.

Structura semantică a verbelor ce exprimă poziția corpului în spațiu este constituită, mai întâi de toate, dintr-o trăsătură semantică relevantă [*a se afla într-o anumită poziție* – S_i] și trăsături semantice distinctive care au în vedere modalitățile concrete de dispunere a corpurilor în spațiu:

$S_i + S_1$ [poziție dominantă]: *a precumpăni, a prepondera, a prevala, a trona;*

$S_i + S_2$ [poziție verticală]: *a ridica, a cădea, a se cățăra, a se proțăpi, a pune, a sta, a se rezema, a se propti, a se sui, a se susține, a sprijini;*

$S_i + S_3$ [poziție orizontală]: *a se întinde, a zăcea, a se culca, a se pătuli, a se pologi, a pune, a sta, a se răstigni, a se tologi, a se tolăni, a dărîma, a doborî, a se decroșa;*

$S_i + S_4$ [poziție șezînd]: *a șede, a înconjura, a pune, a sta, a se instala, a se așeza, a rezema, a se sprijini, a se propti;*

$S_i + S_5$ [poziție atîrnînd]: *a atîrna, a agăța, a spînzura, a se crampona, a se agăța, a apuca, a suspenda, a anina, a cădea, a se cățăra, a se prinde, a pune, a sta, a revărsa;*

$S_i + S_6$ [deplasare prin îndoire]: *a apleca, a se îndoi, a se înclina, a se pleca, a se încovoia, a se coborî, a se lăsa, a se canarisi, a se cățăra, a se povîrni, a balansa, a se pătuli, a se suci, a se șoldi;*

$S_i + S_7$ [direcția deplasării către un punct pe axa spațială / dinspre un punct pe axa spațială]: *a se extinde, a se întinde, a ține, a se prelungi, a se lungi, a ajunge, a cuprinde, a ocupa, a înainta, a ridica, a se instala, a se stabili, a se cuibări, a ocoli, a împrejmuia, a selovi, a se apropia;*

$S_i + S_8$ [mișcare fără modificarea poziției în spațiu]: *a se depărta, a se retrage, a pătrunde, a se înălța, a se situa, a ocoli, a înconjura.*

Verbe ce exprimă comportamentul subiectului

Inventarul acestei clase este bogat. Există circa 198 de lexeme verbale cu acest sens: *a burlăci, a ciobăni, a domni, a haiduci, a se fățarnici, a văduvi* etc.

În cadrul acestui subgrup au fost delimitate două microsubgrupuri de verbe:

1. *verbe care denumesc diferite profesii, ocupații, îndeletniciri, funcții;*
2. *verbe ce exprimă un anumit fel de purtare.*

Verbele ce fac parte din primul microsubgrup sunt derivate de la substantive, sensul lor cuprinde două seme: [*a face, a exercita* +] și [*slujba, meseria* îndicată în tema verbului].

Din categoria aceasta fac parte verbele: *a codoși, a scrima, a prisăcări, a ucenici, a călugări, a argați, a egumeni, a precupeți, a hoinări, a stăreți, a vornici, a stăpîni, a pescări, a peticări, a peșitori, a plutări, a poștări, a preoți, a pînzări, a pustnici, a robi, a rotări, a ursări, a tîlhări* etc.

Pentru verbele ce exprimă un anumit fel de purtare au fost relevate următoarele trăsături semantice: S_i [*a avea un anumit fel de purtare*] – sem integrator.

$S_i + S_1$ [purtare afectată]: *a se ponegri, a se fandosii, a se fasolii, a se strîmba, a se făloși, a se fuduli, a se furlandisi, a se împăuna, a se îngîmfa, a se truși, a se maimuțări, a se schimonosii* etc.

$S_i + S_2$ [purtare fără naturalețe]: *a se cocoli, a se alinta, a se izmeni, a se sclifosii* etc.

$S_i + S_3$ [purtare cu înfumurare]: *a se pieptoși, a se înfumura, a se îngîmfa, a se bîrzoia, a se împăuna, a se infantua* etc.

$S_i + S_4$ [purtare iresponsabilă]: *a lenevi, a trîndăvi, a cloci, a lodări, a trîntori, a vegeta, a vagabonda, a se codii, a se calici, a mucegăi, a tîlhări* etc.

$S_i + S_5$ [purtare nechibzuită]: *a strechia, a se nebunii, a se bosumfla, a se fistici* etc.

$S_i + S_6$ [purtare voluntară]: *a se încăpățîna, a se îndărătnici, a ambiționa, a se îmbufna, a se zgîrcii, a se scumpii, a se obrăznicii, a se manifesta* etc.

$S_i + S_7$ [purtare imorală]: *a clevetii, a uneltii, a complota, a bîrșii, a defăima, a calomnia, a huli, a înșosii, a persifla, a blestema, a curvi, a curvăsării, a compromite* etc.

$S_i + S_8$ [purtare necinstită]: *a trișaa, a amăgii, a boii, a înșela, a păcăli* etc.

$S_i + S_9$ [purtare cu ostentație]: *a persifla, a arbora;*

$S_i + S_{10}$ [pentru a obține bunăvoința cuiva]: *a adula, a lingușii, a flata, a coborî, a bîzîi, a consola, a flirta, a se preface, a se face, a se căciuli, a se umilii, a se gudura, a măguli, a peria* etc.

$S_i + S_{11}$ [pentru a crea o impresie proastă]: *a se maimuțări, a se obrăznicii, a se sclifosii, a se strîmba, a se schimonosii, a se slușii, a se porcăii, a se porcii, a se fățarnici* etc.

$S_i + S_{12}$ [pentru a crea o impresie bună]: *a consola, a se preface, a se face, a se conduce;*

$S_i + S_{13}$ [pentru a atrage atenția cuiva]: *a zeflemisii, a se cuconii, a se cuminșii, a se lăuda, a se împăuna, a se răsfașaa, a se mîndrii, a se fălii* etc.

$S_i + S_{14}$ [pentru a trage foloase]: *a coborî, a bîrșii, a clevetii, a ponegrii, a calomnia, a se umilii.*

Verbe ce exprimă stări fiziologice ale omului

Verbele din acest subgrup semnifică modificări vizibile, perceptibile ale unor dispoziții afective (pozitive sau negative), provocate de un proces fiziologic. Inventarul de unități este de circa 155 de verbe.

În acest subgrup pot fi incluse verbele: *a dormita, a lîncezii, a se odihni, a rezista, a ațipi, a respira, a răsuflla, a tremura, a ustura, a căsca, a sforăii, a horcăii, a icni, a geme,*

a stănuta, a suspina, a suferi, a se sufoca, a se hlizi, a se vindeca, a se tulbura, a plînge, a surîde etc.

Sensul lor încorporează semele: S_i – [manifestare de natură fiziologică].

$S_i + S_1$ [modificare în sens pozitiv]: *a adormi, a ațipi, a aromi, a dormita, a dormi, a moțâi, a picoti, a se odihni, a toarce (despre pisici), a se hodini, a clipoci, a piroti, a somnola, a inspira, a aspira, a se deconecta, a se destinde etc.*

$S_i + S_2$ [modificare regresivă]: *a ameți, a amorți, a se agita, a se alarma, a chiorî, a se excita, a se mîhni, a se sfii, a se surmena, a tîmpi, a se tulbura, a flămînzi, a osteni, a se extenua, a se epuiza, a se istovi, a se înfometa, a se îmbăta, a se tîmîia, a se zăpăci, a se trudi, a îngheța etc.*

$S_i + S_3$ [revenire la o stare preexistentă]: *a se deștepta, a se trezi, a se vindeca, a se tămădui, a se lecuî, a se calma, a se potoli, a se domoli, a se liniști, a se restabili, a se întrema, a se alina etc.*

$S_i + S_4$ [senzație neplăcută]: *a lîncezi, a se sufoca, a se înnăduși, a moleși, a se îngrețoșa, a gîfîi, a furnica, a buimăci, a se știri, a sughița, a se înfricoșa, a suspina etc.*

$S_i + S_5$ [suferință fizică]: *a ustura, a suferi, a pătîmi, a se tîngui, a geme, a tînji, a gogi, a durea, a se oftica, a plînge, a lăcrîma, a icni, a boli etc.*

$S_i + S_6$ [bucurie]: *a rîde, a surîde, a tresălta, a se înviora, a se rumeni, a se hlizi etc.*

$S_i + S_7$ [oboseală]: *a obosi, a se surmena, a osteni, a trudi, a se epuiza, a se extenua etc.*

$S_i + S_8$ [timiditate]: *a intimidă, a rușina, a inhiba etc.*

$S_i + S_9$ [boală]: *a boli, a suferi, a zăcea, a se infecta, a se îmbolnăvi, a se molipsi, a contagia, a contamina, a vomita, a turba etc.*

Verbe ce exprimă stări psihice ale omului

Subclasa aceasta exprimă sentimente, emoții, dispoziții de natură psihică. Inventarul este mai numeros decît al celorlalte grupuri. După datele noastre, acesta conține circa 359 de unități lexicale.

Din punctul de vedere al semnificației codificate, verbele ce exprimă stări psihice ale omului se clasifică în două microsubgrupuri: unele exprimă „dorință”: *a dori, a jîndui, a nădăjdui, a năzui, a spera, a voi, a vrea etc.*, altele exprimă „sentimente”: *a adora, a agrea, a deplînge, a deplora, a invidia, a iubi, a îndrăgi etc.*

Semele caracteristice acestui subgrup sunt: S_i – [stare psihică].

$S_i + S_1$ [activitate mentală]: *a absorbi, a se antrena, a se apleca, a se arde, a se ataca, a bănuî, a bizui, a buimăci, a bulversa, a canoni, a captiva, a se căzni, a se chinui, a clocoti, a se deruta, a se dezmeți, a se distra, a domina, a inspira, a îndupleca, a mișca, a se obosi, a pierde, a răscoli, a se tulbura, a se zăpăci etc.*

$S_i + S_2$ [stare de confuzie]: *a ameți, a bulversa, a buimăci, a deruta, a debusola, a dezorienta, a hăbăuci, a îmbăta, a învălmăși, a năuci, a se căzni, a se chinui, a se omorî, a se zdrobi etc.*

$S_i + S_3$ [dereglare a activității intelectuale și emoționale]: *a dezaxa, a înnebuni, a obseda, a consuma, a chinui, a răbda, a roade, a suferi etc.*

$S_i + S_4$ [revigorare psihică]: *a lecuî, a pătîmi, a întări, a învîrtoșa, a înviora, a reveni, a se reconforta, a se vindeca, a se întrema etc.*

$S_i + S_5$ [suferință psihică = durere fizică]: *a arde, a canoni, a căzni, a chinui, a durea, a irita, a izbi, a pătîmi, a maltrata, a răbda, a suferi, a suporta, a tortura, a ustura etc.*

$S_i + S_6$ [comportament verbal]: *a se plînge, a se vîieta, a se tîngui, a se căina, a se jelui, a se ambala, a se antrena, a ataca, a bănuî, a se burzului, a exploata, a hărțui, a se jeli, a se oțărî, a tremura (despre glas), a vibra (despre voce) etc.*

$S_i + S_7$ [invidie, ură]: *a invidia, a urî, a învenina, a otrăvi etc.*

$S_i + S_8$ [atitudine]: *a se delăsa, a gîdila, a intriga, a îmblînzi* etc.

$S_i + S_9$ [enervare]: *a se agita, a se cufunda, a se dezorienta, a se enerva, a încremeni, a turba, a înnebuni, a se înfuria, a se înciuda, a se indigna, a clocoti, a înfoca, a se mînia* etc.

$S_i + S_{10}$ [deplasare (mișcare) sau localizare]: *a se avînta, a se bălăci, a se duce, a se cățăra, a se frăsui, a se gudura, a se ivi, a se iți, a se învecina, a se lăfăi, a se opinti, a se poticni, a se pripi* etc.

$S_i + S_{11}$ [tristețe, plictiseală]: *a mîhni, a amări, a chinui, a suferi, a întrista, a mistui, a pătimi, a obseda, a se scîrbi, a se plictisi, a se cufunda, a pisa, a cerni, a posomorî* etc.

$S_i + S_{12}$ [satisfacție, fericire]: *a distra, a înviora, a încînta, a savura, a amuza, a se înveseli, a clocoti, a ferici, a se îmbucura, a se emoționa, a tresălta* etc.

$S_i + S_{13}$ [maladii]: *a ataca, a se consuma, a înnebuni, a se oftica, a paraliza, a tînji, a turba* etc.

$S_i + S_{14}$ [frică]: *a se înfricoșă, a se teme, a se spăimînta, a se înspăimînta, a se speria, a se îngrozi, a tresări, a tremura* etc.

$S_i + S_{15}$ [dragoste]: *a drăgosti, a amoreza, a se înamora, a se îndrăgosti, a îndrăgi, a excita, a adora, a seduce, a topi, a dori, a palpita, a vrăji* etc.

$S_i + S_{16}$ [antipatie, dispreț]: *a antipatiza, a dezgusta, a deplora, a desconsidera, a detesta, a repugna* etc.

$S_i + S_{17}$ [speranță, nădejde / disperare, deznădejde]: *a dispera, a deznădăjdui, a rîvni, a spera, a aspira, a pierde* etc.

Stările psihice sunt însoțite de cele mai multe ori de diferite manifestări comportamentale: mimică, gestică, alterări ale vocii, mișcări ale corpului sau ale părților corpului omenesc, modificări ale expresiei feței, de aceea am inclus alături de semele descrise supra și trăsăturile semantice:

$S_i + S_{18}$ [mimică]: *a se aprinde, a arde, a se bosumfla, a se îmbufna, a se înăspri, a se înflăcăra, a se înnegura, a se însenina, a se întuneca, a se învăpăia, a se lumina, a pâli, a se posomorî* etc.

$S_i + S_{19}$ [gestică]: *a se cruci, a se descătușa, a dezmierda, a gîdila, a încătușa, a lega, a mîngîia, a tremura, a tresări, a se zbate, a se zbuciuma* etc.

$S_i + S_{20}$ [culoarea feței]: *a se aprinde(la față), a arde, a se înflăcăra, a se înnegura, a se întuneca, a se învăpăia, a se înverzi, a se învineți, a pâli* etc.

$S_i + S_{21}$ [mișcări ale corpului sau ale părților corpului omenesc]: *a se agita, a se apleca, a se cutremura, a excita, a se frămînta, a inhiba, a se înflora, a palpita, a tresări, a se zbîrli, a se zbate* etc.

$S_i + S_{22}$ [senzație tactilă]: *a se gîdila, a se irita, a se înăspri, a se încălzi, a se înfierbînta, a ustura*.

$S_i + S_{23}$ [senzație gustativă]: *a se amări, a gusta, a se îngrețoșa*.

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu cele relatate mai sus, și anume: sunt considerate verbe psihologice și sensurile unor verbe polisemantice care exprimă atitudine, mimică, comportament verbal etc., dacă pentru verbele respective dicționarul înregistrează un adjectiv „psihologic” provenit din participiul verbului. De exemplu: *a ofensa* tranz. „a aduce cuiva o ofensă; a insulta, a jigni, a vexa” ♦ Refl. (fam) „a se supăra”, a reacționa ca un om jignit, căruia i s-a adus o ofensă; *a se ofusca*; ofensat „care a suferit o ofensă; insultat, jignit, supărat”.

Studierea verbelor de stare în limba română demonstrează că verbele în discuție sunt destul de numeroase. În urma studiului analitic efectuat asupra acestei clase de verbe am inventariat (după datele noastre) circa 878 de unități. Aplicînd metoda analizei semice, am stabilit pentru toate subclasele de verbe ale stării un anumit set de trăsături semantice.

Trebuie să subliniem faptul că seturile de trăsături semantice prezentate mai sus au fost stabilite în urma selecției inventarului de verbe și în funcție de informațiile oferite de definițiile lexicografice. Informațiile redată prin conținutul definiției lexicografice constituie, după părerea noastră, principala sursă pentru identificarea verbelor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vera Purice, *Grupurile lexico-semantice ca manifestare a sistemului în lexic*, // *Limba și literatura moldovenească*, nr. 4, 1984, p. 73.
2. Ana Vulpe, *Verbele creării în limba română. Analiză semantică și trăsături valențiale*, Chișinău, 2002, p. 12.
3. E. Constantinovici, *Semnificația lexicală și valorile sintagmatice și aspectual-temporale ale verbului în limba română*, Chișinău, 2001, p. 32.
4. Dana Manea, *Structura semantico-sintactică a verbului românesc. Verbele psihologice*, București, 2001, p. 27.